

Tvarožná (okr. Brno-venkov)

„Na Dlouhých“, „Nad Roketnicí“, Tvarožná I.

Aurignacien. Sídliště. Povrchový sběr. Průzkum. Uložení nálezu: 26 kusů dočasně u autorů, ostatní Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos.

Lokalizace: WGS-84: 49.2086347N, 16.7626892E

Přibližně 2,2 km severo-severozápadně od kostela sv. Mikuláše v Tvarožné, 250 m západně od kóty Na Krátkých (351,9 m n. m.), na mírném západním svahu se v klínu lesa v polní trati „Na Dlouhých“ nachází nejbohatší lokalita aurignacienu na Moravě. Do literatury ji jako první uvedl J. Skutil (1949), který jako jejího objevitele v roce 1936 uvádí J. Lavického, avšak o čtyřicet let později K. Valoch připsal zásluhy o tento mimořádný objev velatickému sedláckovi T. Ondráčkovi (Valoch 1976). Josef Lavický podle svého deníku (Lavický 1935–1943) provedl v letech 1936–1940 na tehdy nesceleném poli 35 sběrů, při nichž našel 2 215 artefaktů. V roce 1939 lokalitu zachytil na perokresbě, a přitom vyznačil barevně (červená paleolit, modrá neolit) nálezové plochy (obr. 18), k nimž dále uvádí, že nálezový klastř ve tvaru písmene L sestává ze dvou koncentrací paleolitické kamenné štípané industrie, v nichž na jedné převládají radiolarity a na druhé naopak bílé patinované kameny. Na lokalitě se též ve dvou malých koncentracích nachází neolitická kamenná industrie. Na jeho obrázku je jako červený bod vyznačen slabý vývěr asi artéské vody, který byl důvodem, proč se pravěcí lidé usadili právě zde, v této pro aurignacien netypické poloze na plošince ve svahu, kde by spíše bylo možno z hlediska sídelních strategií očekávat osídlení raně epigravettské, jako je tomu na nedalekém Vyškovsku a v okolí Zdounek. Podle Lavického poznámek měla nálezová plocha rozlohu 200 × 150 m a rozkládala se na třinácti pružících úzkých políček a hruškových sadů. Přibližně ze stejného místa, z něhož Lavický zdokumentoval lokalitu perokresbou, pořídila E. Šmachová fotku, ze které lze porovnat stav lokality o 85 let později (obr. 19).

Lze se důvodně domnívat, že největší množství kamenné štípané industrie se zde našlo až v polovině šedesátých let krátce po scelování polí a vytrhávání pařezů při rušení sadů. V roce 1976 uvádí K. Valoch z lokality již 10 015 artefaktů a z toho 1 683 formálních nástrojů. V roce 2010 podle O. Mlejnků počet

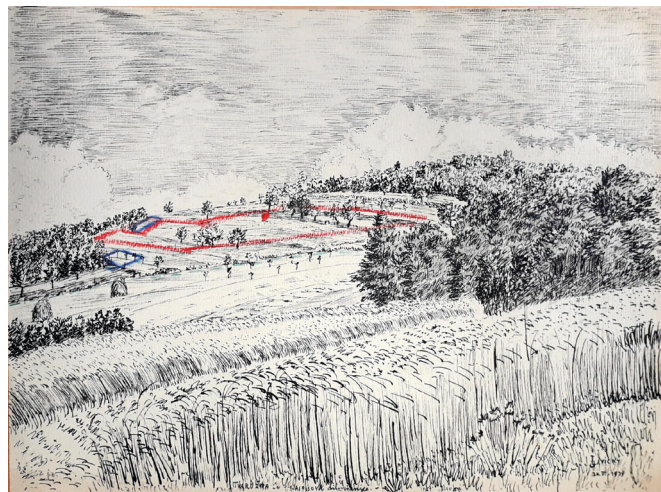

Obr. 19. Tvarožná. Foto lokality z roku 2024 – srovnávací pohled po 85 letech z místa Lavického perokresby. Foto E. Šmachová.

Fig. 19. Tvarožná. Photo of the site taken in 2024 – a comparative view 85 years after Lavický's drawing. Photo by E. Šmachová.

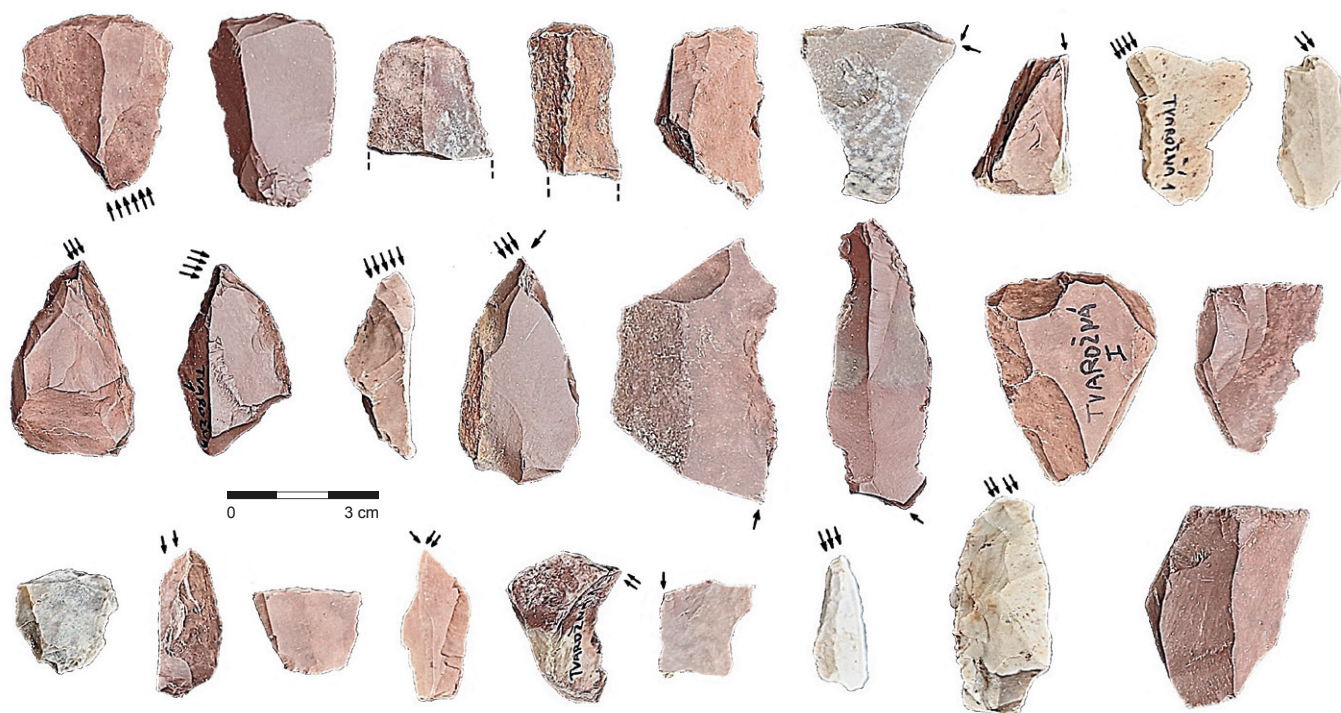
podchycených formálních nástrojů, které tak mohly být i statisticky vyhodnoceny, dosahoval počtu 2 351 kusů. Martin Oliva uvádí, že většina nálezového fondu v Moravském zemském muzeu – Ústav Anthropos, ve kterém z 80 % převažuje radiolarit, se našla na velmi malé ploše cca 15 × 20 m u nevysychající mokřiny, a podle K. Valocha bylo možné najít ojedinělé nálezy prakticky na celé ploše pole o rozměru 200 × 300 m.

Z nižších stovek kusů kamenné štípané industrie nalezených na lokalitě autory zprávy během cca 20 sběrů vyobrazujeme pouze vybrané, dosud nepublikované, formálně klasifikovatelné nástroje a tři jádra (obr. 20). Zvláštní pozornost zasluhuje kombinace škrabadla-rydla, které je provedeno s mimořádnou a až zarážející pečlivostí, kdy nabýváme dojmu, že estetická forma zde zvítězila nad praktickou funkcí. Celkově je naše kolekce z více než z 90 % tvořená drobným výrobním odpadem a různými zlomky, obsahuje však i cca čtyři desítky formálních nástrojů s výraznou převahou rydel, půl tuctu jader v různých stádiích těžby, typologicky však nijak nevybočuje z již dříve publikovaných nevýběrových kolekcí jiných sběratelů zpracovaných M. Olivou (1987; 2023) a O. Mlejnkem (2010). I když kolekce objevená autory zprávy je jen malou výsečí v rámci dosud nalezeného sbírkového fondu, je vhodné na tomto místě dodat jeden z hlediska prostorového členění překvapivý postřeh spočívající v tom, že není i při relativně malém počtu námi nalezených kusů statisticky bezvýznamné, že z menší jihozápadní koncentrace (ve které podle Lavického převažovaly bílé patinované kameny) pocházela všechna námi nalezená škrabadla (8 ks) včetně kombinací škrabadlo-rydlo (2 ks) a škrabadlo-vrub (1 ks). Proti tomu výše ve svahu, kde sice co do počtu kusů i formálních nástrojů bylo nalezeno artefaktů nejvíce, nebylo námi nalezeno ani jediné škrabadlo, zato se zde nacházelo až nápadně mnoho rydel, která naopak v druhé koncentraci níže na svahu nebyla tak výrazně zastoupena. V současnosti je lokalita již prakticky vyčerpaná, a přestože jsme ji už nezachytili v dobách její největší slávy, tak jsme se pokusili zaznamenat to málo, co zbylo po předchozích čtyřech generacích sběratelů, alespoň zákresem nálezových klastřů do ortofotomapy (obr. 21). Lavického pozorování o nápadné převaze bílé patinovaných kamenů nad radiolaritami ve spodní části lokality můžeme v zásadě potvrdit, a to přesto, že tyto barvou nápadnější kusy byly nejspíš vysbírány v minulosti přednostně, neboť jsou pro sběratele lépe viditelné než radiolarit. Dnes zde již obvykle nedominují (s výjimkou dvou našich sběrů), přesto však je jejich zastoupení na tomto místě mnohem výraznější než v horní poloze u nevysychající mokřiny, kde z 95 % v našich sběrech dominoval radiolarit.

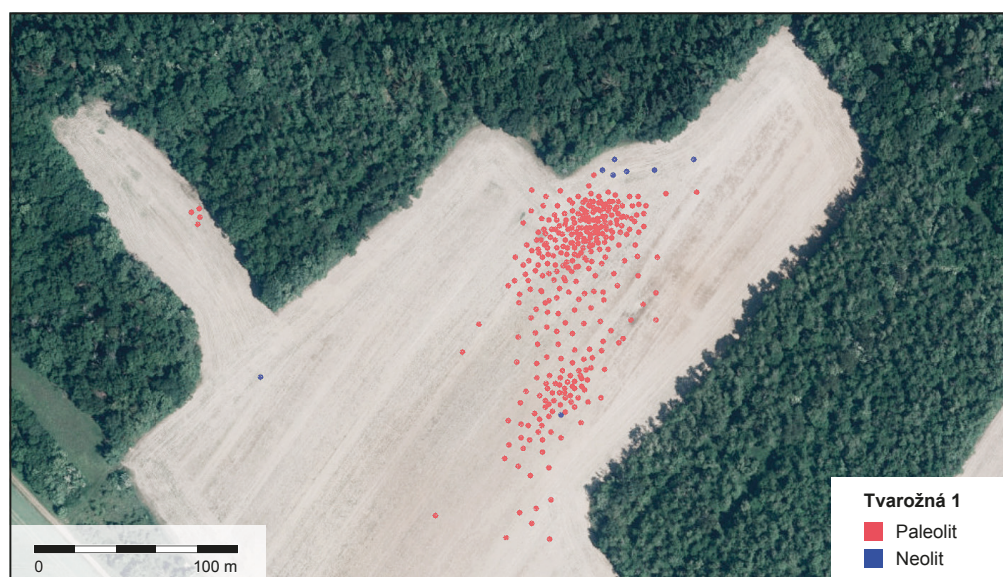
Obr. 18. Tvarožná. Jaspisová diluvialní stanice. Perokresba J. Lavický z roku 1939 s vyznačením nálezových klastřů. Kresba J. Lavický.

Fig. 18. Tvarožná. Diluvial jasper site. Pen-and-ink drawing by J. Lavický from 1939, showing the find clusters. Drawing by J. Lavický.

Obr. 20. Tvarožná. Výběr artefaktů. Foto P. Šmacha.

Fig. 20. Tvarožná. Selection of artefacts. Photo by P. Šmacha.

Obr. 21. Tvarožná. Polohy nálezů v ortofotomapě. Autor P. Šmacha.

Fig. 21. Tvarožná. Location of finds on the orthophoto map. Author P. Šmacha.

Literatura

- Lavický, J. 1935–1943: *Steinzeit* [deník]. Rkp. Uloženo: archiv Ústavu Anthropos, Moravské zemské muzeum, č. AD/28.
- Mlejnek, O. 2010: Tvarožná I, stanice vyvinutého aurignacienu na Moravě. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* XCV(1), 17–50.
- Oliva, M. 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska '87. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska.
- Oliva, M. 2023: Tvarožná. *Přehled výzkumů* 64(1), 165–166.
- Skutil, J. 1949: Tvarožná u Brna, paleolitická stanice s radiolaritovou industrií. *Vlastivědný věstník moravský* 4, 195–198.
- Valoch, K. 1976: Das entwickelte Aurignacien von Tvarožná bei Brno. *Časopis Moravského musea v Brně, vědy společenské* LXI, 7–30.

Summary

At the well-known Aurignacian site of Tvarožná I (Tvarožná cadastral area, Brno-Country District; Fig. 18, 19), several hundred lithic artefacts were recovered over a period of ten years, including around 40 formal tools (Fig. 20). The find clusters were plotted onto an orthophoto (Fig. 21) and compared with historical records from J. Lavický's archaeological diary (Fig. 18).

Petr Šmacha, Eliška Šmachová